

КРИТЕРІАЛЬНА БАЗА ВИЗНАЧЕННЯ СФОРМОВАНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

© Осова О.О., 2017
<http://orcid.org/0000-0001-7316-1196>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.843309>

У статті проаналізовано підходи до визначення сутності інноваційної компетенції фахівців. Проведений аналіз науково-педагогічних джерел дозволив з'ясувати специфіку її змістовного характеру та надати своє бачення питання. Враховуючи те, що інноваційну компетенцію педагога представлено як інтегральну характеристику, яка включає здатності з розробки, освоєння та втілення інновацій в практику професійно-педагогічної діяльності педагогів, що ґрунтуються на відповідних знаннях та вміннях фахівця, через сформованість необхідних особистісних якостей та досвіду, конкретизовано критеріальні основи її сформованості у майбутніх педагогів. Базою для проведення цієї роботи стало урахування структурних особливостей інноваційної компетенції через конкретизацію спрямованості фахівців на інноваційну діяльність, інноваційну культуру та інноваційну активність.

Інтегруючи результати педагогічних досліджень щодо специфіки рівневого підходу до визначення рівнів інноваційної компетенції студентів, та враховуючи досвід власної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі, виділено три рівні сформованості інноваційної компетенції майбутніх педагогів: високий, середній та низький.

Ключові слова: *інноваційна компетенція, майбутні учителі, критерій, показник, рівень.*

Осовая О.А. Критериальная база определения сформированности инновационной компетенции будущих учителей

В статье проанализированы подходы к определению сущности инновационной компетенции специалистов. Проведенный анализ научно-педагогических источников позволил определить специфику ее содержательного характера, дать свое видение вопроса. Учитывая то, что инновационная компетенция педагога рассматривается как интегральная характеристика, которая включает способности к разработке, освоению и внедрению инноваций в практику профессионально-педагогической деятельности педагогов, которая основывается на соответствующих знаниях и умениях специалиста, через сформированность необходимых личностных качеств и опыта, конкретизировано критериальные основы ее сформированности у будущих педагогов. При проведении этой работы учитывались структурные особенности инновационной компетенции через

конкретизацию направленности специалистов на инновационную деятельность, инновационную культуру, инновационную активность.

Интегрируя результаты педагогических исследований, которые касались специфики уровневого подхода к определению уровней инновационной компетенции студентов, и учитывая собственный опыт работы в педагогическом высшем учебном заведении, выделено три уровня сформированности инновационной компетенции будущих учителей: высокий, средний и низкий.

Ключевые слова: инновационная компетенция, будущее учителя, критерий, показатель, уровень.

Osova O.O Criterial base to define the formation of future teachers' innovation competence

Nowadays social and economical development of Ukraine requires training of educated, moral, mobile, constructive and practical people capable of cooperation, intercultural interaction, who feel responsibility for the fortune of their country, its strengthening as a sovereign, independent, democratic, social state governed by the rule of law. The leading role in this process belongs to teachers. One of the key teachers' competences is innovation competence.

Among the problems in this area of study the least researched ones are the approaches to the development of tools to define the results of higher pedagogical educational establishments graduates' innovation competence formation, which explains the topicality of our research.

The article is devoted to the analysis of the approaches to the definition of specialists' innovation competence essence. The analysis of the scientific and pedagogical sources allows us to single out the specificity of its content character and express our point of view as for this problem. Taking into account the integral description of educators' innovation competence, which involves the ability to develop, acquire and introduce innovations into professional-pedagogical practical activity and is based on the corresponding specialists' knowledge and skills through the formation of the necessary personal qualities and experience, the criterial foundations of future teachers' innovation competence have been concretized. The research is grounded on taking into consideration structural peculiarities of innovation competence through specification of specialists' orientation to innovation activities and innovation culture.

Taking into account theoretical groundwork, the author has found out that in the level approach theory the level is defined as the ratio of upper to lower stages of certain objects and processes structures development. The main criteria to define the level include belonging of the system to various difficulty classes; specificity of each level laws and regularities; subordination of lower level laws and regularities to upper level ones; development of each level systems from the preceding level ones, every following one is to the preceding one as system is to elements.

On the basis of the integration of pedagogical researches results as for the specificity of the level approach to the definition of students' innovation competence

levels and taking into consideration personal working experience at higher pedagogical educational establishment, three levels of future teachers' innovation competence formation have been singled out: high, medium and low.

Key words: *innovation competence, future teachers, criterion, indicator, level.*

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство перетворило знання, інформацію, технології на головний ресурс. Наукові розробки стали головною рушійною силою економіки розвинутих держав. Найбільш цінними якостями працівників стали рівень освіти, професіоналізм, здатність до навчання та креативність мислення.

Нині стан соціально-економічного розвитку України потребує підготовки освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії, які мають глибоке почуття відповідальності за долю країни, утвердження її як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Провідна роль у цьому процесі належить учителеві.

Однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є інноваційна компетенція.

Сьогодні ми маємо чітко окреслену законодавчу базу вищої освіти: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» та Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр., в яких відображено тенденції оновлення змісту, форм та методів професійної підготовки педагогічних працівників на основі прогресивних концепцій та запровадження інноваційних технологій.

Аналіз останніх публікацій. Теоретико-методологічні засади компетентності як педагогічного феномена представлено в працях І. Зимньої, І. Зязюна, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Петровської, Л. Пуховської, М. Розова, А. Хуторського. Окремий напрям складають праці, пов'язані з вивченням інноваційної компетенції фахівців (В. Позднякова, Л. Штефан). Посилилася увага до вивчення зазначеного питання й у педагогічній сфері (І. Гордієнко-Митрофанова, І. Дичківська, Л. Петриченко та ін.).

Відзначимо, що серед проблем у цій площині найменш дослідженими є підходи з розробки інструментарію для визначення результатів сформованості інноваційної компетенції у випускників вищих педагогічних навчальних закладів. Таким чином, маємо суперечність між необхідністю діагностування

рівня інноваційної компетенції майбутніх педагогів та недостатньою розвиненістю критеріальної бази для її дослідження.

Отже, актуальність проблеми та недостатній рівень її теоретичної і практичної розробленості дозволили визначити **мету** нашого дослідження – визначити сутність поняття «інноваційна компетенція» та конкретизувати критерії та показники її сформованості у майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з сучасних реалій і вимог нашого суспільства, провідним завданням професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів стає формування і розвиток особистості вчителя, який володіє творчою індивідуальністю, здатністю до інноваційної діяльності. Тому зростає значення професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя в інноваційній сфері, що дозволяє виокремити одну із базових компетенцій – інноваційну. Наголошуючи на важливості інноваційної компетенції майбутнього фахівця, Л. В. Штефан зазначає, що її відсутність «гальмує формування відповідної кваліфікації фахівця як акмеологічної вершини його професійного розвитку» [12].

Як свідчить проведене дослідження, в науково-педагогічній літературі існують різні підходи до трактування цього поняття. Так, І. Дичківська розглядає інноваційну компетенцію педагога через систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечують ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі [3]. Однак, на думку Л. В. Штефан [12], відсутність складової щодо творення інновацій в освітній діяльності, значно збіднює її розуміння. Певною мірою наведене трактування інноваційної компетенції співпадає із поглядами О. Ігнатович, де воно визначається як сукупність «спеціальних теоретичних знань з педагогічної інноватики та теорії інноваційної педагогічної діяльності, умінь ефективно застосовувати їх, практичних навиків» [4, с.273]. Більш ґрунтовне визначення, надає Л. Петриченко. Дослідниця визначає інноваційну компетенцію педагога через систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує здійснення ним усіх етапів інноваційної професійної діяльності: від моделювання і прогнозування до впровадження нововведення [8].

У першому наближенні вузько розуміє це поняття і В. Поздняков [9], який вважає, що інноваційна компетенція передбачає наявність інноваційного сприйняття суб'єкта. Але у подальшому цей процес конкретизується за трьома

видами: сприйняття власних інновацій і взагалі інновацій або відкриттів, здатність побачити елементи нового у відносному сталому та здатність запропонувати принципово нове вирішення проблеми. Таке покрокове нарощування потенціалу інноваційної компетенції у кінцевому варіанті підводить до більш широкого розуміння поняття. Слушним є й те, що дослідником підкреслюється залежність її складу від спрямованості інноваційної діяльності. Ми підтримуємо цю позицію і вважаємо, що інноваційна компетенція віддзеркалюватиме специфіку професійної діяльності фахівця.

Отже, проведений аналіз визначень інноваційної компетенції дозволив з'ясувати специфіку її змістовного характеру та надати своє бачення питання. Інноваційну компетенцію педагога ми розглядаємо як інтегральну характеристику, яка включає здатності з розробки, освоєння та втілення інновацій в практику професійно-педагогічної діяльності педагогів, що ґрунтуються на відповідних знаннях та уміннях фахівця, через сформованість необхідних особистісних якостей та досвіду.

В якості показників інноваційної компетенції сучасного спеціаліста сфери освіти у науковій літературі виділяють [1; 6; 10; 11]:

- знання з особливостей розвитку сучасної освіти та фахової галузі в інноваційних вимірах, синергетичних основ розвитку інноваційних процесів та явищ, основ педагогічної інноватики та проектування інноваційних технологій, основ педагогічної евристики, основ винахідницької діяльності, особливостей дослідницької та рефлексивної робіт, основ здоров'язберігаючих технологій у навчанні та організаційно впроваджувальної інноваційної діяльності;

- уміння з: формування мотивації на інноваційну діяльність; проектування тренінгових технологій, ділових ігор, кейс-технологій; з розробки навчальних занять на основі здоров'язберігаючих технологій; розробки ситуаційних задач для інноваційних технологій; упровадження інновацій у професійну діяльність; проведення дослідницької роботи за результатами інноваційної діяльності; застосування рефлексивних технологій у процесі втілення інновацій;

- відповідальність за результати інноваційної діяльності, здатність працювати у команді, ініціативність, креативність, здатність цінувати здоров'я суб'єктів професійно-педагогічної діяльності, здатність проводити рефлексію за

результатами інноваційної діяльності, здатність самовдосконалюватись в інноваційній діяльності, здатність визначати проблеми у професійній діяльності з метою усунення їх через застосування інноваційних технологій, здатність проектувати інноваційні технології та досліджувати результати втілення інновацій.

Залежно від прояву показників зазначених критеріїв у студентів педагогічних вищих навчальних закладів можна стверджувати про сформованість рівнів навчальних досягнень у процесі реалізації інноваційних технологій навчання іноземних мов.

У теорії рівневого підходу під рівнем розуміють відношення вищих і нижчих ступенів розвитку структур яких-небудь об'єктів і процесів. Основними критеріями визначення рівня вважають приналежність систем до різних класів складності; специфічність законів і закономірностей кожного рівня; підпорядкування законів та закономірностей нижчих рівнів вищим; виникнення систем кожного рівня із основних структур переднього, причому кожний наступний відноситься до попереднього як система до елементів [5].

Як зазначає Ю. О. Конаржевський [7], механізм переходу системи з рівня на рівень, може здійснюватися шляхом ускладнення розвитку елементів, що веде до ускладнення структури; створення досконалішої структури відношень між елементами з наступним розвитком елементів до рівня розвитку структури; одночасного удосконалення елементів і структури.

Побудована В. П. Беспалько [2] ієрархічна структура людської майстерності складається із чотирьох послідовних рівнів засвоєння, що відображають розвиток досвіду учнів (студентів) при вивченні певного предмету. Перший рівень – репродуктивне впізнавання – дозволяє учням при повторному сприйманні інформації про орієнтаційну основу дії відрізнити правильне її виконання від неправильного шляхом порівняння зовнішньо заданих властивостей об'єкту, вихідного та кінцевого продуктів діяльності. Наступний рівень – репродуктивна алгоритмічна дія – розшифровується як здатність учнів самостійно відтворювати інформацію та застосовувати її у різних типових ситуаціях. Третій рівень названий продуктивною евристичною дією і характеризує здатність учнів самостійно відтворювати та перетворювати засвоєну інформацію для обговорення відомих об'єктів та продукування нової інформації про них, а також для застосування засвоєної інформації в різних

нетипових (реальних) ситуаціях. Найвищий четвертий рівень засвоєння – продуктивна творча дія – коли учні здатні використовувати інформацію про об'єкти діяльності для отримання об'єктивно нової інформації у процесі пошуку та обговорення властивостей відомих об'єктів, пошуку й дослідження нових методів діяльності з об'єктами чи знаходження нових об'єктів та їхніх властивостей.

Орієнтуючи студентів на творче вирішення завдань як провідний фактор здійснення успішної діяльності майбутнього педагога, Н. М. Яковлева виділяє три рівні готовності студентів до творчої педагогічної діяльності: професійно-ознайомлювальний, професійно-дослідницький, професійно-творчий [13].

М. Warschauer виділяє три рівні підготовки вчителя до застосування інновацій у професійній діяльності: 1) початковий; 2) рівень адаптації; 3) рівень трансформації [14].

Інтегруючи результати досліджень згаданих вище авторів щодо специфіки рівневого підходу до визначення рівнів інноваційної компетенції студентів, та враховуючи досвід власної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі, виділяємо три рівні сформованості інноваційної компетенції майбутніх педагогів, які мають наступні ознаки:

- високий – повні, глибокі, системні, міцні знання та вміння; творчий характер їх засвоєння та використання;
- середній – наявність прогалин у знаннях, реконструктивні вміння, здатність ситуативно використовувати знання на практиці;
- низький – поверховість знань та вмінь, безсистемність, хаотичне їх використання на практиці.

Високий рівень сформованості інноваційної компетенції майбутніх учителів характеризується:

- наявністю чітко вираженої позитивної мотивації у майбутнього вчителя до використання інноваційних технологій у професійній діяльності; наявністю стійкої системи знань у питаннях технологізації навчального процесу і педагогічного менеджменту; освіченістю у сфері психолого-педагогічних, психолінгвістичних і лінгводидактичних основ технологій навчання і володіння цими технологіями; здатністю до компетентного аналізу й оцінки з погляду відповідності гуманістичним позиціям методологічних і концептуальних основ технологій навчання; наявністю досвіду творчої діяльності з технологізацією

навчання, уміння глибоко обґрунтувати свої технологічні рішення, здатністю довести до технологічного рівня методики навчання; здатністю до прогнозування і проектування технологій навчання; прояву культури педагогічного співробітництва і діалогової взаємодії суб'єктів навчання під час проектування і реалізації технологічного процесу навчання.

Середній рівень сформованості інноваційної компетенції майбутніх учителів характеризується:

- вираженою потребою у використанні інноваційних технологій у майбутній професійній діяльності; позитивним ставленням до процесу навчання іноземної мови з використанням інноваційних технологій навчання; наявністю окремих знань щодо розвитку технологій навчання та їх використання у навчально-виховному процесі з іноземних мов; частковим усвідомлення місця та ролі інноваційних технологій у формуванні мовних навичок та іншомовних комунікативних навичок, наявністю нестійкої системи знань у питаннях технологізації навчального процесу і педагогічного менеджменту; епізодичністю знань у сфері психолого-педагогічних, психолінгвістичних і лінгводидактичних основ технологій навчання і здатність ситуативно використовувати ці технології; частковою здатністю до прогнозування і проектування технологій навчання;

Низький рівень сформованості інноваційної компетенції майбутніх учителів характеризується:

- слабкою потребою у використанні інноваційних технологій у майбутній професійній діяльності; відсутністю інтересу до використанням інноваційних технологій навчання у процесі вивчення іноземної мови; відсутність знань щодо розвитку технологій навчання та їх використання у навчально-виховному процесі з іноземних мов; незначне усвідомлення місця та ролі інноваційних технологій у формуванні мовних навичок та іншомовних комунікативних учнів, відсутністю системи знань у питаннях технологізації навчального процесу і педагогічного менеджменту; хаотичністю знань у сфері психолого-педагогічних, психолінгвістичних і лінгводидактичних основ технологій навчання; не сформованістю вмінь прогнозувати і проектувати технології навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Таким чином, у результаті наукового пошуку було виділено основні критерії та показники сформованості інноваційної компетенції майбутніх педагогів. Базою для проведення цієї роботи стало урахування структурних особливостей інноваційної компетенції через конкретизацію спрямованості цих фахівців на інноваційну діяльність, інноваційну культуру та інноваційну активність.

Сформованість зазначених критеріїв визначено за трьома рівнями: високий, середній та низький.

Перспективами подальшого пошуку у напрямку знаходяться у площині уточнення шкал щодо дослідження ознак сформованості інноваційної компетенції педагогів.

Література

1. Афанасьєва Е.Д. Инновационная культура педагогов [Электронный ресурс] / Е.Д. Афанасьєва, Л.Г. Борисова // Имидж: электронный журнал. – Режим доступа: http://image.websib.ru/05text_article.htm?237.

2. Беспалько В.П. Теория учебника: дидактический аспект / В.П.Беспалько. – М.: Педагогика, 1988. – 160 с.

3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав. – 2004.- 352 с.

4. Ігнатович О.М. Специфіка фахової інноваційної культури студентів педагогічних вищих навчальних закладів / О.М. Ігнатович // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – С.272-282.

5. Кардашев В. Структурные уровни и определение некоторых категорий, связанных с развитием / Вадим Кардашев // Развитие концепции структурных уровней в биологии. – М. : Наука, 1972. – С. 208-219.

6. Козлова О.Г. Інноваційна культура: сутнісні характеристики: монографія / О.Г. Козлова, Р.В. Миленкова. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – 140 с.

7. Конаржевский Ю.А. Педагогический анализ учебно-воспитального процесса как фактор повышения эффективности управления общеобразовательной школой: дисс. ...доктора пед.наук: 13.00.01 / Конаржевский Юрий Анатольевич. – Челябинск, 1980. – 490с.

8. Петриченко Л.О. Концептуальні підходи до формування готовності майбутнього вчителя до інноваційної діяльності [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/portal/socgum/znpkhhnpu/ttnni/200822/19>

9. Позняков В.В. Инновационная компетентность управленческих кадров: основные приоритеты формирования / В. Позняков // Материалы Междунар. нац.-практ. конф «Инновации и подготовка научных кадров высшей квалификации в Беларуси и за рубежом». – Минск, 2008. – 316 с.

10. Холодкова Л.А. Формирование инновационной культуры субъектов военного профессионального образования: теория и практика: автореф. дис. на соискание учен. степени докт. пед. наук: спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Л.А. Холодкова. – СПб., 2005.– 41 с.

11. Цыркун И.И. Дидактические основы генезиса специальной инновационной подготовки студентов педвуза в условиях многоуровневого образования: автореф. дис. на соискание учен. степени докт. пед. наук: спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / И.И. Цыркун. – Минск, 1998. – 41 с.

12. Штефан Л.В. Формування інноваційної культури майбутніх інженерів-педагогів : монографія / Л. В. Штефан; Укр. інж.-пед. акад. - Х. : ЗЕБРА, 2012. - 348 с. - Бібліогр.: с. 299-348.

13. Яковлева Н.О. Педагогическое проектирование инновационных систем: дисс. ...доктора пед. наук: 13.00.01 / Яковлева Надежда Олеговна. – Челябинск, 2003. – 355 с.

14. Warschauer M. Comparing Face-to-Face and Electronic Discussion in the Second Language Classroom / M.Warschauer // CALICO Journal. – 1996. – Vol.13. – №2. – P.7-26.